

L'ACCIÓ CONJUNTA DE LA PREMSA I DE LA RADIODIFUSIÓ EN L'ENSENYAMENT DEL CATALÀ AL FINAL DEL FRANQUISME: *LLIÇONS DE CATALÀ (1975), D'EL NOTICIERO UNIVERSAL I RADIO PENINSULAR DE BARCELONA*¹

DANIEL CASALS I MARTORELL
Universitat Autònoma de Barcelona
daniel.casals@uab.cat
ORCID: 0000-0002-2488-5961

RESUM

Aquest article analitza l'espai *Lliçons de català*, que van difondre *El Noticiero Universal* i Radio Peninsular de Barcelona el 1975, i que s'emmarca en la tradició dels mitjans de comunicació dels territoris de parla catalana d'estendre la normativa lingüística. La secció esmentada va divulgar coneixements sobre la llengua escrita —ortogràfics, gramaticals i lèxics— i, aprofitant el mitjà radiofònic, va oferir un model ortoèpic basat en el català central. Amb el suport de la Caixa d'Estalvis Provincial de la Diputació de Barcelona, el curs objecte d'estudi va ser elaborat per Joan Badia i Josep Camprubí, respectant els dictàmens de l'Institut d'Estudis Catalans i d'acord amb el mètode desenvolupat per l'Instituto Superior de Idiomas Campo, aplicat també a l'ensenyament d'altres llengües. La versió que en va difondre Radio Peninsular de Barcelona va ser posada en antena per Maria Matilde Almendros i Esteve Bassols a partir dels guions preparats per aquest darrer. Els textos que es radiaven eren publicats el dia abans pel diari vesperí *El Noticiero Universal* i, posteriorment, van ser emesos per un conjunt d'emissores que cobrien el territori del Principat de Catalunya, les Illes Balears i Andorra. Les noranta-sis lliçons, acompanyades de vint-i-tres proves, van ser compilades en un llibre, que va ser reeditat en diverses ocasions.

PARAULES CLAU: *El Noticiero Universal*, Radio Peninsular de Barcelona, llengua catalana, ensenyament, franquisme.

THE JOINT ACTION OF THE PRESS AND BROADCASTING IN THE TEACHING OF CATALAN AT THE END OF THE FRANCO REGIME: *LESSONS IN CATALAN (1975), BY EL NOTICIERO UNIVERSAL AND RADIO PENINSULAR DE BARCELONA*

ABSTRACT

This paper analyses the program *Lliçons de català* ("Catalan lessons"), broadcasted by *El Noticiero Universal* ("The Universal Newscast") and Radio Peninsular de Barcelona in 1975, which was part of the Catalan media tradition of disseminating language regulations. Making the most of radio advantages, *Lliçons de català* allowed, on the one hand, to offer an orthoepic model based

¹ Aquest article ha estat possible gràcies al Grup de Recerca en Història de la Llengua Catalana de l'Època Contemporània (2017 SGR 1696), reconegut i finançat per l'AGAUR de la Generalitat de Catalunya, i al projecte FFI2016-80191-P (AEI/FEDER, UE), concedit pel Ministerio de Economía, Industria y Competitividad. Agraïxo les observacions que Mar Massanell ha fet a una primera versió d'aquest treball.

on central Catalan, and on the other hand, to disseminate knowledge about written language (including orthographic, grammatical, and lexical aspects). Joan Badia and Josep Camprubí planned the course under study, while the Provincial Savings Bank of the Barcelona Provincial Council funded it. It respected the opinions of the Institut d'Estudis Catalans and followed the method developed by the Instituto Superior de Idiomas Campo, also applied to the teaching of other languages. The version broadcasted by Radio Peninsular de Barcelona had as hosts Maria Matilde Almendros and Esteve Bassols (the latter also write the scripts). These very same texts were published the day before by the evening newspaper *El Noticiero Universal* and later broadcasted by various stations in Catalonia, the Balearic Islands, and Andorra. The ninety-six lessons, accompanied by twenty-three tests, were compiled into a book, reprinted on several occasions.

KEYWORDS: *El Noticiero Universal*, Radio Peninsular de Barcelona, Catalan language, education, Francoism.

1. INTRODUCCIÓ

L'objecte d'estudi d'aquest treball és la premsa i la radiodifusió de Catalunya com a canals de transmissió de coneixements lingüístics a la població en una època, el final del franquisme, en què el català no gaudia encara de l'oficialitat que és vigent avui. L'objectiu d'aquest article és reconstruir i analitzar l'espai *Lliçons de català*, que *El Noticiero Universal* i Radio Peninsular de Barcelona van difondre entre el 2 de juny de 1975 i el 14 de novembre d'aquell mateix any, sis dies abans de la mort del dictador.

Per dur a terme aquest objectiu hem tingut en compte la col·lecció del diari vespertí *El Noticiero Universal* conservada a l'Hermetoteca General de la Universitat Autònoma de Barcelona, rotatiu en el qual es van publicar les lliçons. També hem examinat els enregistraments dipositats a la fonoteca de Radio Televisión Española, als quals ens ha estat permès accedir per dur a terme aquesta investigació. Així mateix, hem consultat documentació custodiada a l'Arxiu General de la Diputació de Barcelona relacionada amb l'espai objecte d'estudi.²

Aquest treball s'estructura en sis apartats. El primer en presenta l'objecte d'estudi, l'objectiu, alguns aspectes metodològics i l'estructura. El segon recull els conceptes que basteixen el marc teòric d'aquesta investigació (2). El tercer reuneix una selecció de precedents pel que fa a les columnes de premsa i programes de ràdio que s'han ocupat de difondre la normativa de la llengua catalana en diferents èpoques polítiques i socials durant el segle XX (3). A mode de contextualització, el quart apartat s'aproxima a la història dels dos mitjans de

² Una part de la documentació objecte d'estudi procedeix de l'Arxiu General de la Diputació de Barcelona, que ens n'ha facilitat la reproducció en virtut d'un conveni signat entre la Diputació de Barcelona i la Universitat Autònoma de Barcelona. Particularment, regraciem a la Secretaria General i a Jordi Vilamala, cap de la Secció d'Arxiu i Gestió Documental, la disposició favorable a la signatura del conveni referit; a Àlicia Xicota, tècnica d'arxiu de la secció esmentada, l'assessorament i les facilitats per a la consulta dels documents referits a aquest curs, i a Maria Núria Miró, l'accés a la documentació gràfica relacionada.

comunicació que van difondre l'espai objecte d'estudi (4). El cinquè apartat —nuclear de la recerca— estudia els trets que donen relleu a les *Lliçons de català* (1975), difoses per *El Noticiero Universal* i per Radio Peninsular de Barcelona (5). Tanca l'article un apartat de conclusions (6).

2. MARC TEÒRIC: L'ESTANDARDITZACIÓ LINGÜÍSTICA I EL CAS CATALÀ

La investigació que recull aquest article s'aixopluga en el marc teòric de l'estandardització lingüística establert per Einar Haugen (1983) i dedicat a la construcció de la varietat estàndard d'una llengua, la catalana en el cas que ens ocupa. Després de la selecció dels dialectes que han de participar en la construcció de la varietat supradialectal i de la fixació de les formes lingüístiques —o codificació—, la comunitat lingüística s'ha de dotar d'instruments per fer arribar la llengua codificada a la població. Aquesta acció s'esdevé en l'etapa d'extensió del coneixement i de l'ús, en la qual prenen una part destacada el sistema educatiu i també els mitjans de comunicació, sobretot en èpoques de normalitat. Una extensió social òptima permet entrar en la darrera fase del procés, o elaboració funcional, en la qual es desenvolupen els llenguatges sectorials sobre la base de la codificació.

No obstant això, en moments de restricció i de bandejament d'una llengua del sistema educatiu, hi ha agents que desenvolupen accions de suplència d'aquest en l'ensinistrament de la població en el nou codi. És el cas de la feina que van fer alguns mitjans de comunicació durant el franquisme, sobretot a partir de la dècada dels anys seixanta del segle XX. Exclòs el català del sistema educatiu com a matèria i com a idioma vehicular, una part de la premsa i algunes estacions radiofòniques van incloure espais de difusió de la normativa que no es podia transmetre a l'escola per prohibició governativa. Impulsada en general per la societat civil organitzada, aquesta acció, juntament amb l'ensenyament primer clandestí i després tolerat, però sempre extraescolar, va permetre que una part de la població —la que hi tenia més interès— pogués aprendre la normativa del català.

Aquesta feina ha configurat un gènere periodístic definit pel tema: la llengua. Hi ha dominat el tractament dels aspectes lingüístics des de l'òptica normativa, en totes les èpoques, però especialment en aquelles en què el coneixement de la norma no el podia garantir el sistema educatiu, com en el cas del català durant el règim franquista.

3. PRECEDENTS

La premsa de Catalunya ha mantingut la tradició de tractar temes lingüístics. Així que es va anar fixant el codi normatiu durant el primer terç del segle XX, es van succeir columnes de llengua en diferents capçaleres amb l'objectiu de

difondre les regles per escriure i parlar correctament. El mateix Pompeu Fabra va publicar entre 1919 i 1928 la secció «Converses filològiques» al diari *La Publicidad* (*La Publicitat* a partir de 1922). El van seguir altres intel·lectuals com l'escriptor i gramàtic Cèsar August Jordana, que va divulgar aspectes lingüístics en capçaleres com *L'Opinió*, *Mirador* i *Revista de Catalunya* durant el període republicà (Jordana 2021: 291), i Emili Vallès per al diari *El Matí* (Solà 1977: 93-96).

Malgrat l'adversitat, hi va haver columnes lingüístiques durant el franquisme. Els estudis apunten a Mateu Piguiem, autor de «Secció filològica» (1956-1960), per a *Jovenívola*, com a pioner en la represa dels espais sobre la llengua als mitjans de comunicació (Solà 1977: 121-122, Massanell 2020). El nombre d'aquestes seccions va anar augmentant durant els anys seixanta i els setanta. En són exemples les seccions «El hombre por la palabra» (1962-1965), de Francesc de B. Moll (Calafat i Casals 2020), i «Lecciones de catalán para todos» (1969-1975), de Lluís Artigas i Enric Cormenzana (Casals 2009), ambdues per a *El Correo Catalán*, i «Aclariments lingüístics» (1966-1970), de Josep Ibàñez Senserrich primer i Albert Jané després, per al setmanari *Telel'estel* (Casals i Faura 2015). Ho van propiciar fets com la promulgació de la Llei de premsa i impremta de 1966 i l'Any Fabra, 1968, quan es va commemorar el centenari del seu naixement, un esdeveniment que va aglutinar els esforços per recuperar el coneixement i l'ús del català en àmbits com l'ensenyament i els mitjans de comunicació.

Les seccions sobre el català van ser presents també durant la Transició, com la columna «El llenguatge» (1976-1985), publicada a *l'Avui*, el primer diari escrit íntegrament en aquest idioma després de la finalització de la Guerra civil espanyola. Amb el retorn de l'oficialitat del català durant el període democràtic, van proliferar publicacions en aquesta llengua que també van inserir espais de tema lingüístic (Casals 2018a).

L'emissió radiofònica de *Lliçons de català*, de Radio Peninsular de Barcelona, té diversos precedents a Catalunya. Ràdio Barcelona va emetre entre 1932 i 1936 el programa *Converses del Míliu* —que també van ser publicades en fascicles (Solà 1977: 107)—, amb el propòsit de depurar l'idioma d'interferències i divulgar-ne la varietat normativa fixada per Pompeu Fabra i l'Institut d'Estudis Catalans. Hi participaven el locutor Josep Torres Vilalta, anomenat *Toresky*; el personatge del Míliu, a qui donava veu el mateix Toresky, i el professor Artur Balot (Franquet 2001: 103). Balot va ser l'autor del llibre que, titulat *Lliçons de català*, aplega els diàlegs emesos per Ràdio Barcelona (Solà 1977: 107).

Durant el tardofranquisme, concretament el 1969, Radio Barcelona va programar l'espai *Cursos de catalán*, pensats pel professor Miquel Arimany, que va posar en antena Isidre Sola, Enriqueta Teixidor i Xavier Ubach, actors del Quadre escènic de l'emissora degana de l'Estat espanyol. Radio Sabadell va incloure una secció sobre l'idioma, a càrrec d'Antoni Devesa, dins del programa de manifestacions culturals *D'ací i d'allà*, emès entre 1970 i 1971. Aquesta mateixa emissora també va oferir *Paraula: nocions de llengua catalana*, amb el mateix conductor, entre 1971 i 1972 (Casals 2020: 25-27). També es va ocupar de la difusió

de coneixements de català el programa *Dreceres de la nostra llengua*, emès per Ràdio Girona entre 1973 i 1975, i conduït per Francina Boris i Enric Frigola, un espai que també va ser emès, com el que avui ens ocupa, per una xarxa d'emissores de Catalunya (Casals 2021).

Posteriorment a les *Lliçons de català* d'*El Noticiero Universal* i de Radio Peninsular de Barcelona, i ja en època democràtica, la divulgació de coneixements lingüístics també s'ha estès, amb formats diversos, al mitjà televisiu. En són tres exemples els programes *Català de primera mà* (1982-1983), de Radio Televisión Española (RTVE); *Digui, digui...* (1984), emès per Televisió de Catalunya (TVC), i *El gran dictat* (2009-2017), de TVC.

4. ELS MITJANS QUE VAN DIFONDRE LES *LLIÇONS DE CATALÀ: EL NOTICIERO UNIVERSAL* I RADIO PENINSULAR DE BARCELONA

Les *Lliçons de català* presentaven una novetat respecte d'espais anteriors de difusió de la normativa: eren un projecte conjunt d'un diari, *El Noticiero Universal*, i d'una estació radiofònica, Radio Peninsular de Barcelona.

Fundat per Francisco Peris Mencheta el 1888, el diari *El Noticiero Universal* va aparèixer «al vespre en lloc del matí, com els altres» (Tasis i Torrent 1966: 154). Requisat durant la guerra civil als seus propietaris i dirigit pels seus treballadors, *El Noticiero Universal* va aparèixer fins al 25 de gener de 1939 (Guillamet 1996: 19) i va reaparèixer el 14 de febrer següent (Guillamet 1996: 178-179). Un canvi legislatiu important va arribar de la mà de la ja esmentada Llei de premsa i impremta de 1966, coneguda com a *Llei Fraga*. Segons Guillamet,

la llei establia un principi i uns mecanismes de legalitat que molt sovint foren vulnerats per les autoritats però que acabaven amb l'obscurantisme i l'arbitrarietat del període anterior. En pocs anys, la premsa va canviar de cara i de to. (Guillamet 1975: 89)

Amb aquest nou marc legal, «la premsa havia entrat en una tensa etapa de llibertat vigilada. Era l'obertura» (Guillamet 1996: 91). Les noves condicions van propiciar una renovació d'aquest sector comunicatiu, de la qual no va quedar exempt *El Noticiero Universal* (Guillamet 1996: 195). L'esmentada renovació es va dur a terme en les dècades dels anys seixanta i setanta del segle XX. El 1966 José María Hernández Pardos en va ser nomenat director (Guillamet 1996: 94-95), etapa en la qual aquest rotatiu va incidir en «els aspectes crítics de la vida municipal de la mà d'Antonio Figueruelo» (Guillamet 1996: 94-95). D'*El Noticiero Universal*, se n'ha subratllat que disposava d'un «excel·lent equip de corresponsals i de col·laboradors a tot Catalunya i publica[va] articles literaris de coneguts escriptors» i que era un rotatiu «realment independent i de caràcter informatiu» (Torrent i Tasis 1966: 155). L'any 1971 *El Noticiero Universal* va canviar de propietari quan la família Peris-Mencheta va vendre'l a «Josep Maria de Porcioles Sangenís, fill de l'encara alcalde, i el Banco Condal, vinculat a un sector de l'Opus Dei» (Guillamet 1994: 201). Manuel Tarín Iglesias va ser-ne el

director entre 1972 i 1976 (Guillamet 1996: 98). En la part final del període esmentat s'hi van publicar les *Lliçons de català*, que són objecte d'estudi en aquest treball. *El Noticiero Universal* va deixar de sortir el 1984.

Les *Lliçons de català* que publicava *El Noticiero Universal* al vespre eren emeses l'endemà per Radio Peninsular de Barcelona, que estava formada per les emissores d'ona mitjana de Radio Nacional de España i podia incloure publicitat en les seves emissions, un recurs que l'ajudava a finançar-se (Munsó 1980: 251). A Barcelona va començar a emetre a partir de l'1 de gener de 1966 com a Radio Peninsular de Barcelona i rebia una bona valoració:

La Peninsular de Barcelona, incluida la etapa anterior de Radio Nacional (Programa Comercial), ha sido, por espacio de muchos años, una de las primeras emisoras de la ciudad —por no decir la primera en múltiples ocasiones—; por el nivel de sus programas, por la categoría de sus profesionales y colaboradores y porque ha sabido sintonizar con el pulso del país. (Munsó 1980: 255)

Entre els professionals que hi treballaven s'hi compten locutors com Maria Matilde Almedros, Mario Beut, Luis del Olmo, Maruja Fernández, Ricardo Fernández Deu, José María Monegal, José Félix Pons, Pedro Ruiz i Miguel Ángel Valdivieso, entre d'altres (Munsó 1980: 343, nota 89). Dels programes que va posar en antena destaquen *Gran mercado*, *Tercer tiempo*, *En profundidad*, *Parlem-ne*, *¡A toda radio!*, *Vivir en Barcelona*, *Rock en la noche* i *Novel·la* (Munsó 1980: 255). Els guions de l'espai *Novel·la* estaven adaptats per Luis Quinquer, el muntatge musical era de Carlos Caballer i la realització va anar a càrrec de Ricardo Palmerola. Palmerola, per cert, ja havia format part del reduït quadre escènic que el 17 de maig de 1945 va representar l'adaptació radiofònica del poema èpic *Canigó*, de Jacint Verdaguer, que va ser el primer programa en aquest idioma emès durant el franquisme (Casals 2006).

D'acord amb les transformacions polítiques i socials que es van esdevenir a mitjan anys setanta, la xarxa d'emissores de Radio Nacional de España va promoure, a partir de 1974, la programació d'espais, de periodicitat regular, en llengua catalana, com ara *De tot arreu*, de Xavier Foz, *Lliçons de català*, amb Esteve Bassols i Maria Matilde Almedros, o el *Curs de català parlat*, coordinat per Victòria Gras (Franquet 2001: 215). Les *Lliçons de català* han estat classificades en el grup de programes en aquesta llengua que van precedir la creació de l'emissora íntegrament en català Ràdio 4, el 1976:

Con anterioridad fueron varios los espacios barceloneses editados en el idioma de Maragall, algunos de los cuales subsisten todavía. Entre otros: «Radioscope», presentado por Salvador Escamilla en Radio Barcelona y, actualmente, en Radio Miramar; «Paraula i pensament», de Radio Nacional, dirigido por Manuel Cubeles —uno de los mejores en su estilo—; «Nostra terra» y «la comarca ens parla», de Radio Miramar, con Jordi Campà; «Gent de la cançó» y «Parlem-ne», de Radio Peninsular, realizados por Antoni Serra; «La veu de la sardana», de Radio Nacional, dirigido por Antoni Anguela; «Dietari», de Radio Barcelona, editado por Alfons Quintà; «Lliçons de català», de R.N.E., presentado por

Esteve Bassols y María Matilde Almendros; «Curs de català parlat», de Radio Peninsular, a cargo de Rosa Victoria Gras; etc.

5. LES LLIÇONS DE CATALÀ D'EL NOTICIERO UNIVERSAL I DE RADIO PENINSULAR DE BARCELONA

Aquest cinquè apartat inclou l'anàlisi d'aquests aspectes de l'espai *Lliçons de català*: la participació institucional i l'equip (5.1), l'abast i la durada (5.2), els objectius (5.3), els destinataris i el mètode (5.4), la locutora i el locutor de la versió radiofònica (5.5), el contingut (5.6), l'avaluació de coneixements (5.7) i la publicació en un llibre i en cassetts i discos (5.8).

5.1. Suport institucional i equip

Lliçons de català va ser un projecte emparat per la Diputació de Barcelona, una corporació que ja havia aprovat el 1967 la realització de cursos de llengua catalana en els municipis de la seva demarcació que ho sol·licitessin (Casals 2018b). En aquest sentit, les *Lliçons de català* van rebre el finançament de la Caixa d'Estalvis Provincial de la Diputació de Barcelona. Van ser presentades en una reunió dels quatre presidents de les diputacions catalanes que va tenir lloc a Tarragona i de la qual va informar *La Vanguardia Española* de l'11 d'abril de 1976, que deia que «constan de libros de textos, cassettes y discos que serán repartidos entre las escuelas del antiguo principado, las Baleares y la región valenciana» (p. 8; cf. l'apartat 5.8 d'aquest article).

El suport a les *Lliçons de català* es va reflectir en l'acte institucional de presentació d'aquest curs, que va tenir lloc a la Sala Torres Garcia del Palau de la Diputació—actual Palau de la Generalitat de Catalunya—, el 27 de maig de 1975 (del qual es va informar en la reunió del Ple de la Diputació de Barcelona del 30 de juny següent). En podem veure la targeta d'invitació:

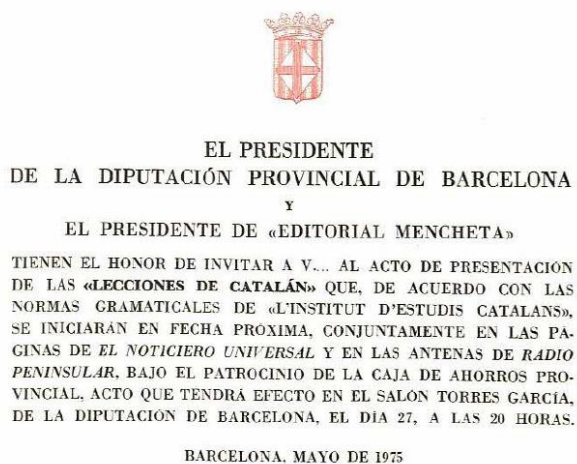

FIGURA 1. Invitació a la presentació de *Lliçons de català* (AGDB)

En l'acte esmentat hi van participar representants de la Diputació de Barcelona, del Ministerio de Educación y Ciencia i de l'editorial Mencheta. Les dues imatges que hi ha a continuació en donen testimoni:

FIGURA 2. Imatges de l'acte de presentació de les *Lliçons de català* (Font: Arxiu General de la Diputació de Barcelona [AGDB])

Tal com es pot veure en l'anunci que reproduïm a sota, el diumenge 25 de maig de 1975 *La Vanguardia Española* va anunciar que les *Lliçons de català* es començarien a publicar a *El Noticiero Universal* el dia 31 d'aquell mateix mes:

EL NOTICIERO UNIVERSAL
AL SERVEI DE LA CULTURA CATALANA

COMENÇARAN

1975
MAIG
31
DISSABTE

**LLIÇONS
DE
CATALÀ**

Es així, com el periòdic degà de la tarda

EL NOTICIERO UNIVERSAL
Vol arribar a totes les comarques, posant-se
AL SERVEI DE LA CULTURA CATALANA

COMPRI'L CADA TARDA

I l'endemà, a les 8 del matí, segueixi la fonètica per les antenes de Radio Peninsular.

FIGURA 3. *La Vanguardia Española*, 25.5.1975, p. 57

En la part inferior d'aquest anunci s'hi podia llegir que cada dia d'emissió, a les 8 del matí, la lliçó publicada el vespre anterior era radiada per l'antena de Radio Peninsular de Barcelona.

El curs *Lliçons de català* va ser elaborat per Joan Badia i Josep Camprubí, professors d'Òmnium Cultural, d'acord amb el mètode de l'Instituto Superior de Idiomas Campo (cf. l'apartat 5.4). El 16 de juliol de 1975 (p. 17), *El Noticiero Universal* va donar a conèixer l'equip que les preparava:

Las lecciones que cada día aparecen en nuestro periódico para ser divulgadas al día siguiente a través de dieciocho Emisoras de las Islas Baleares, de Cataluña y de Andorra, exigen una cuidadosa preparación, de acuerdo con las normas gramaticales del «Institut d'Estudis Catalans». La nota gráfica recoge a nuestro equipo lingüístico durante la elaboración de las lecciones. Son los profesores manresanos Josep Camprubí y Joan Badía, con la secretaria de redacción del curso, María Montserrat Pifarré. Saben que de ellos depende en buena parte la consecución del objetivo propuesto, de difundir la enseñanza del catalán, como medio de transmisión de una cultura perdurable.

Aquest equip es completava amb Maria Matilde Almendros i Esteve Bassols, que posaven en antena pels micròfons de Radio Peninsular de Barcelona, tal com veurem més endavant (cf. l'apartat 5.5).

5.2. Abast i durada

L'espai *Lliçons de català*, d'*El Noticiero Universal* i Radio Peninsular de Barcelona, va començar a difondre's el 2 de juny de 1975 i es va estendre fins al divendres 14 de novembre de 1975. Segons la informació reportada, el mateix 2 de juny, per *El Noticiero Universal* (p. 25), el programa objecte d'estudi va ser retransmès per dinou emissores. A més de Radio Peninsular de Barcelona, el van oferir —n'esmentem el nom tal com va aparèixer publicat en l'anunci al·ludit— Radio Andorra, Radio Costa Dorada de Uldecona, Radio Gerona, Radio Juventud de Igualada, Radio la Voz de Gerona, Radio Lérida, Radio Mallorca, Radio Manresa, Radio Olot, Radio Panadés de Vilanova i la Geltrú, Radio Popular de Figueras, Radio Popular de Mallorca, Radio Reus, Radio Sabadell, Radio Tarrasa, Radio Tárrega, Radio Tortosa i Radio Vich.³ Les *Lliçons de català* també van ser inserides més endavant al diari *Los Sitios de Gerona*.

Les *Lliçons de català* van arribar, doncs, més enllà de l'àmbit territorial del Principat de Catalunya i a un nombre ampli d'oients. Quan ja feia més d'un mes que Radio Peninsular de Barcelona emetia aquest curs, *La Vanguardia Española* del 4 de juliol de 1975, en l'article «Lecciones de catalán por radio», es referia a l'audiència potencial d'aquest programa:

³ No obstant això, a *El Noticiero Universal* del 5 de juny de 1975, s'hi anunciava que el programa *Lliçons de català* seria emès per Radio Peninsular de Barcelona i 15 emissores més. A l'efecte de determinar l'abast territorial del programa, cal dir que, respecte de l'anunci del 2 de juny de 1975, havien desaparegut de la llista Radio Gerona, Radio Manresa i Radio Mallorca.

Todos los días, excepto los domingos, desde las 8 de la mañana a las 12 de la noche, diecisiete emisoras de radio del Principado, de las Islas Baleares y de Andorra, en colaboración con Radio Peninsular, divulgando para un auditorio potencial de 5 millones de personas, las lecciones de nuestra lengua, que en la versión radiofónica cobran vida en las voces de María Matilde Almendros y Esteban Bassols.

5.3. Objectius

Les *Lliçons de català* continuaven la tradició dels mitjans de comunicació dels territoris de parla catalana de difondre, a la població, el coneixement d'aquesta llengua. Ho feien en un moment en què legalment aquest idioma no era ni matèria obligatòria ni vehicle de comunicació al sistema educatiu, sinó que s'hi estava introduint com a matèria optativa, impartida fora de l'horari escolar.

L'objectiu de *Lliçons de català* era oferir coneixements ortogràfics, gramaticals i lèxics, d'acord amb la normativa establerta per l'Institut d'Estudis Catalans, com havien fet anteriorment columnes de la premsa i programes de ràdio. A aquest fi compartit amb espais anteriors, s'hi afegia l'atenció a la manera de pronunciar correctament, tal com es va dir en la primera al·locució que se'n va fer a Radio Peninsular de Barcelona:

Llegeixi a la tarda *El Noticiero Universal* i de dilluns a dissabte, a les 8 del matí, aprengui la fonètica per mitjà de Radio Peninsular amb les veus de Maria Matilde Almendros i Esteve Bassols.

D'aquestes paraules, en podem deduir que l'espai radiofònic objecte d'estudi tenia com a contingut preferent un model d'ortoèpia destinat als oients de les emissores que el van posar en antena. Aquest model s'oferia per dues vies: d'una banda, amb l'exposició, com veurem en l'apartat de contingut, de criteris sobre la pronúncia correcta dels sons (per exemple, la essa sonora), i, de l'altra, amb la dicció que la locutora i que el locutor del programa hi posaven en executar oralment els guions, que se circumscribia a l'estàndard en la modalitat central, la varietat geolectal d'aquests locutors. Esteve Bassols, a «Unas palabras de introducción» (1976: 6), s'hi referia quan deia que era «pues indispensable, con el fin de dar coherencia y uniformidad a las lecciones orales, elegir un catalán equidistante y neutro, sin variantes dialectales».

Els responsables de les *Lliçons de català* vinculaven la difusió d'aquest curs al fet que, en el moment en què es va difondre, es començava un nou període polític i social, el final del franquisme i l'inici de la Transició a la democràcia, durant el qual la comunicació de massa anava recuperant aquest idioma com a vehicle d'expressió i, de l'altra, se n'anava implantant l'ensenyament a Catalunya:

Finalmente, parece oportuno añadir que la publicación a través de los medios audiovisuales del curso coincide con circunstancias sociopolíticas de excepcional trascendencia histórica para el desarrollo de nuestra lengua. La paulatina reincorporación del catalán en Prensa, Radio y Televisión, la organización de manifestaciones y concursos

literarios, y la inquietud manifestada por diversos municipios y otros organismos de la Administración, para dotar con medios suficientes la enseñanza del catalán, pueden permitir a nuestra lengua —si la acción es debidamente coordinada—, el acceso al sistema de transmisión normal a todas las culturas. (Bassols 1976: 6)

5.4. Destinataris i mètode

El curs *Lliçons de català* s'adreçava a catalanoparlants i a castellanoparlants. En l'acte de presentació d'aquest curs, el president del Consell d'Administració de l'Editorial Mecheta, Higinio Torras Magem, assenyalava aquest doble perfil d'alumne:

Las lecciones que van a publicarse servirán para ofrecer más beneficios a nuestra cultura y a nuestra lengua, permitiendo perfeccionar el idioma a los catalanes nacidos en nuestra tierra y aprenderlo a «els altres catalans». Esperaba —dijo— que a través de esta difusión —prensa y radio— se ensanchara la base del conocimiento de nuestra lengua.

Així mateix, en la primera emissió, es recomanava explícitament als oients de parla no catalana, que, per mitjà de l'emissió radiofònica, estiguessin exposats al model oral formal. En una entrevista a Joan Badia i a Josep Camprubí —autors del curs— que es va publicar al diari vespertí *El Noticiero Universal* el 29 de maig de 1975, aquests professors insistien en els dos col·lectius de destinataris:

En principio, para catalanes que no supieran escribir bien el catalán, pero en seguida pensamos que teníamos que dedicar una parte importante de las lecciones para los que no saben hablar catalán ya de principio.

L'adopció de la llengua castellana per a les explicacions responia justament a la voluntat que aprenguessin el català les persones que tenien el castellà com a primer idioma, tal com es va dir en l'emissió inicial:

Locutora (Lra.): Aquest programa el dedicarem a llegir-vos una mena d'introducció que faci més planer i intel·ligible l'ensenyament de la nostra llengua.

Locutor (Lr.): Ho farem en català i en castellà perquè les lliçons van destinades també a aquells que no siguin de parla habitual catalana. Ho direm en ambdues llengües alternant els paràgrafs. I per això et demanaré, Maria Matilde, que iniciïs aquesta introducció i jo aniré traduint tot seguit.

A la presentació del curs, el guió va ser llegit en castellà i en català, per Maria Matilde Almendros i Esteve Bassols, respectivament:

Lra.: Las lecciones de estudio incluyen vocabulario, gramática esencial, lenguaje, un corto ejercicio sobre la lección del día con su solución, así como lectura y traducción.

Lr.: Les lliçons d'estudi comprenen vocabulari, gramàtica essencial, llenguatge, un exercici curt sobre la lliçó del dia i la seva solució així com lectura i traducció.

Entre les lliçons 1 i 72 les explicacions es formulen en castellà com a llengua vehicular i els exemples hi consten en català. A partir de la lliçó 73 i fins a la 96 —que n'és l'última—, augmenta substancialment la presència d'aquest idioma.

A més de l'ús del castellà com a idioma vehicular del curs, hi apareixen comparacions amb altres llengües com el francès, l'anglès i el castellà, com a mètode d'ensenyament. En el següent fragment, sobre la essa sonora, podem veure referències al castellà:

Ese sonora. Inexistente en castellano. El aire al pasar por las cuerdas vocales las hace vibrar. Ortográficamente se representará por s o z: *posa, ase, casa*. De hecho, la distinción entre el sonido de ese sorda, ese castellana, ese sonora, es importante. Ese sorda: *caçar, passar*. Ese sonora: *casar, pesar*.

Aquest mateix sistema es pot veure aplicat en el cas del vocalisme, a propòsit dels sons de les vocals *e* i *o*:

E cerrada, *e* abierta. Generalizando diremos que el sonido de la *e* cerrada se aproxima bastante al sonido de la *e* castellana: *accident, martell, cullera, dent*. En cambio, la pronunciación de la *e* abierta, se consigue con una mayor apertura de los labios y desplazando hacia abajo el ápice de la lengua: *pagesa, tècnic, set, mel*. La distinción de estos dos sonidos es muy importante, por cuanto puede implicar significados diferentes: *be* 'cordero', *deu* 'diez', *bé* 'bien', *Déu* 'Dios'. En catalán oriental, estos dos sonidos solamente pueden darse en sílaba tónica o fuerte.

O cerrada, *o* abierta. Salvando la diferente articulación, las características que hemos señalado para las dos es son aplicables a las os.

Tal com es declara en els anuncis i en les lliçons publicades a *El Noticiero Universal*, aquest curs va ser confegit amb el mètode de l'Institut Superior de Idiomas Campo, dirigit per Joaquim Campo Agud. A més del català, aquest sistema va ser aplicat a l'ensenyament de l'anglès, del francès, de l'alemany i del castellà. Fruit d'aquest procediment, el 1963 es va publicar *Curso de francès*, el 1969 va veure la llum *El Inglés primario; basado en el método universal Campo*, i el 1989 va sortir *Curso de español 92*. Coetàniament a les *Lliçons de català*, que van ser elaborades amb l'esmentat sistema per encàrrec de l'Institut Superior de Idiomas Campo, *El Noticiero Universal* va inserir a les seves pàgines un curs d'alemany, que seguia el mateix sistema.

Malgrat que un dels objectius era transmetre la fonètica correcta, en la primera emissió s'indicava que: «no s'ha inclòs en aquestes *Lliçons de català* cap directriu fonètica per mitjà del sistema de pronunciació figurada». Aquesta decisió permetia que un públic més nombrós pogués accedir al curs. També en facilitava el seguiment el fet que els oients de Radio Peninsular podien disposar des de la tarda anterior de la lliçó publicada a *El Noticiero Universal*. De fet, al començament de l'emissió de les primeres lliçons, els locutors demanaven explícitament als oients que tinguessin al davant el text publicat el vespre anterior. També els aconsellaven de disposar de les lliçons anteriors per si durant l'emissió es feia referència a algun contingut ja tractat. Així mateix, Almendros i Bassols recomanaven que els lectors del diari retallessin les lliçons que anaven apareixent a *El Noticiero Universal* i que les acumulessin perquè, d'aquesta

manera, tindrien un llibre, atès que les unitats havien «estat ja preparades per a ésser fàcilment col·leccionables».

En la presentació del curs, es van formular altres orientacions per a un aprenentatge eficaç, com la còpia d'alguna part de les lliçons. Deia el locutor:

Essent la memòria un factor d'importància per a la retenció de les particularitats ortogràfiques de qualsevol idioma, és recomanable que els seguidors de les *Lliçons de català* rellegeixin o copiïn diverses vegades i de forma atenta tant els vocabularis com els diversos exemples de la lliçó corresponent per tal d'anar fixant més fàcilment la imatge gràfica de cada paraula.

Els professors que van confegir el curs, Joan Badia i Josep Camprubí, consideraven que, a més de les *Lliçons de català*, per aprendre aquesta llengua calia també «atención hacia el hecho cultural catalán» i esperaven a parlar-la desacomplexadament, tal com van dir en l'entrevista que es va publicar a *El Noticiero Universal* el 29 de juny de 1975. Hi afegien, així mateix, que el curs objecte d'estudi era un punt de partida per continuar l'aprenentatge d'aquest idioma:

Creo que siguiendo estas lecciones en *El Noticiero Universal*, así como en Radio Peninsular, en donde se dan igualmente, creo que se tendrá una base suficiente para lanzarse a aprender cada uno por su cuenta el catalán.

5.5. La locutora i el locutor

Maria Matilde Almendros va ser una locutora de Radio Nacional de España que formava part d'un quadre escènic integrat majoritàriament per homes, entre els quals hi havia Federico Gallo i Jorge Arandes. La professionalitat d'Almendros era reconeguda pels companys i per la direcció de les emissores de Radio Nacional de España. En paraules del que en va ser subdirector, Juan Munsó Cabús (1980: 167), al llibre *40 años de radio*:

María Matilde Almendros es la exquisitez. Si como locutora me encanta, como actriz me fascina. Nacida en el corazón de Cataluña, en Manresa, es, en mi opinión, una de las actrices que mejor dice el catalán, tanto en prosa como en verso. En este campo, resulta difícil quien pueda superarla. Como locutora, a partir de su ingreso en Radio Nacional en 1954, ha intervenido en lo mejor y más sobresaliente que ha producido la casa, desde «Fantasía», hasta aquel inolvidable programa que se tituló «De España para los españoles», en donde su estilo, intimista y fácilmente comunicativo, le confirmó a diario como una de las voces más bellas y agradables de toda una época.

A més de *Fantasía* i *España para los españoles*, Almendros va intervenir en altres programes com *Caravana de amigos*. Va formar part del quadre d'actors de la producció radiofònica *Novel·la*, al costat de figures com Joan Borràs, Arseni Corsellas, Mercè Bruquetas, Montserrat Garcia Sagués, Maria Dolors Busquets, Felip Peña, Joan Pera i Glòria Roig (Munsó 1980: 306). També podem recordar

Maria Matilde Almendros a la sèrie humorística *El doctor Caparrós*, protagonitzada per Joan Capri i emesa pel circuit català de Televisión Española.

Esteve Bassols es va dedicar professionalment a la ràdio i a la política. Va estar vinculat a l'Ajuntament de Barcelona entre 1961 i 1969 com a delegat de Serveis de Relacions Públiques i Turisme, durant el mandat de l'alcalde Josep Maria de Porcioles. A Bassols se li atribueix l'eslògan «Barcelona, Ciudad de ferias». Aquell mateix 1969 va ser nomenat director general de Promoció Turística del Ministerio de Información y Turismo, dirigit per Alfredo Sánchez Bella. En va cessar quan el titular d'aquesta cartera va ser substituït, el 1973, per Fernando de Liñán.

En l'àmbit radiofònic, Esteve Bassols va prestar serveis a Radio Nacional de España i va destacar-hi amb programes com *Cinefórum*, del qual es va encarregar amb Jordi Torras. Juan Munsó Cabús, a *40 años de radio*, situa Bassols, que el 1969 va rebre el Premi Ondas, en el grup de professionals i col·laboradors —integrat entre molts d'altres per Joan Albert Argerich, Manuel Cubeles, Enric Frigola, Estanis Alcover, Enric Lloveras i Montserrat Minobis— que va fer possible el naixement i la consolidació de Ràdio 4, la primera emissora d'abast nacional totalment en català després que Ràdio Associació de Catalunya deixés d'emetre en acabar-se la guerra civil.

5.6. Contingut

El curs *Lliçons de català* estava integrat per 96 lliçons d'estudi, 24 exàmens setmanals i 24 respostes a aquests exàmens, segons es va dir en l'emissió inicial. De dimarts a divendres s'emetien les lliçons d'estudi, i els dissabtes apareixia la prova setmanal relativa als temes exposats aquella mateixa setmana. Cada dilluns se n'oferien les solucions.

El 2 de juny de 1975 hi va haver l'emissió inicial, que es va dedicar a explicar el mètode del curs. L'endemà, el 3 de juny, es van radiar unes normes de pronunciació. A continuació transcrivim l'explicació que Maria Matilde Almendros va fer del so de la vocal neutra, seguint, fil per randa, el text que s'havia publicat la tarda anterior a *El Noticiero Universal*, que s'inclou al punt primer de les normes de pronunciació esmentades:

Lra.: Sonidos vocálicos. Vocal neutra. Es un sonido típico del catalán oriental, provincias de Barcelona, Gerona y parte de la de Tarragona i el balearico. Fonéticamente corresponde a una pronunciación relajada e intermedia de *a* i *e*. Viendo una palabra escrita pronunciaremos como vocal neutra cualquier *a*, *e* que no sea tónica o fuerte.

Lr.: *carretera, tauleta, paret*.

Alguns continguts es van tractar en diferents unitats. De la vocal neutra, se'n va tornar a parlar en l'apartat «Gramàtica» de les lliçons 11 a 16. Aquestes lliçons també es van ocupar d'altres aspectes vocàlics com el timbre de la *e* i de la *o*, i de sons consonàntics: la essa sonora i la essa sorda; l'articulació de *x*; la

pronúncia de *j* i *g* davant *e* o *i*, i la del dígraf *ny*, i de terminacions dels plurals en *essa* i de mots com *costum*, *poc*, *dit*, *cap*, *bany*, difícils de dir per als castellanoparlants.

La microestructura de cada unitat s'articula en cinc parts. La primera aplega un conjunt d'il·lustracions referides a objectes d'un camp semàntic, amb la finalitat de fer-ne aparèixer lèxic i algun aspecte gramatical. En la lliçó primera, publicada el 3 de juny de 1975 i radiada l'endemà, s'hi tracten paraules relacionades amb la casa, tal com es pot veure en la imatge que hi ha a continuació:

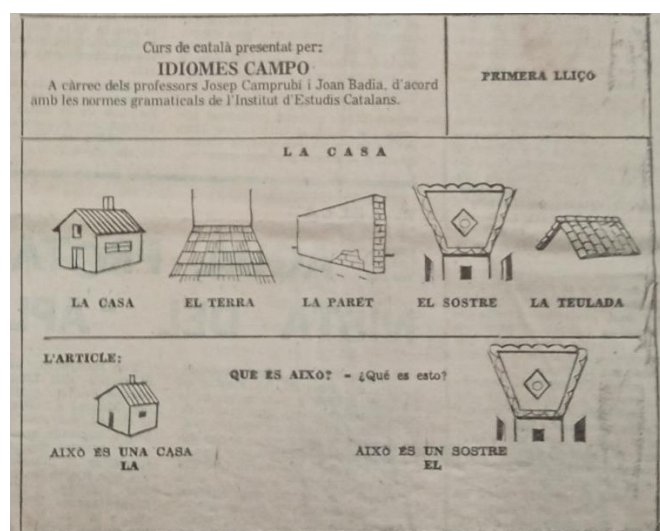

FIGURA 4. *El Noticiero Universal*, 3 de juny de 1975, p. 25

Amb l'objectiu que els oients poguessin retenir les informacions, en la versió radiada es van repetir les paraules que apareixien a sota de cada dibuix: *la casa*, *el terra*, *la paret*, *el sostre*, *la teulada*. I, aprofitant l'avinentesa, s'hi van inserir remarques sobre la pronúncia dels mots esmentats, tal com podem veure en la transcripció de les intervencions de Maria Matilde Almendros i d'Esteve Bassols davant del micròfon:

Lra.: La casa.

Lr.: El terra.

Lra.: La paret.

Lr.: El sostre.

Lra.: La teulada.

Lr.: Repetim-ho.

Lra.: La casa.

Lr.: El terra.

Lra.: La paret.

Lr.: El sostre.

Lra.: La teulada.

Lr.: Heu observat el so de la essa sonora; *ca[z]a*, no *ca[s]a*, *ca[z]a*.

Lra.: L'article.

Lr.: Això és una casa.

Lra.: Què és això?
 Lr.: Això és una casa.
 Lra.: Què és això?
 Lr.: Això és la casa.

En les noranta-sis lliçons que integraven el curs s'hi va tractar lèxic de diferents àmbits. A alguns se'ls va dedicar més d'una unitat, com la casa (1-2-3-4-5) —ja esmentat—, el vestit (6-7-8-9-10), l'escola (11-12-13-14-15), els aliments (16-17-18), el restaurant (21-22-23-24), el cos (25-26-27-28-29), la ciutat (30-31-32-33) i el correu (39-40). En canvi, altres camps semàntics van ser tractats en una sola lliçó: la verdura (19), la fruita (20), la higiene (34), els objectes d'ús personal (35), les joguines (36), la neteja de la casa (37), el metge (38), l'hotel (41), el port i la pesca (42), els esports (43), a pagès (44), els animals de granja (45), el camp (46), el temps (47), l'hora (48), l'estació (49-50), el diari (51), el banc (52), el sastre (53), els bombers (54), el fuster (55), el pintor (56), la farmàcia (57), la música (58), l'acústica (59), el firmament (60), la mina (61), els animals salvatges (62), el cotxe (63), el jardí (64), els jocs (65), l'exèrcit (66), la construcció (67), la indústria (68), l'aeroport (69), algunes professions (70), el bosc (71), el barber (72), la casa (73), els vestits (74), la classe (75), el cos humà (76), els aliments (77), els magatzems (78), els correus (79), els transports (80), l'hotel (81), els esports (82), el temps (83), el firmament (85), les diversions (86), l'estació de ferrocarril (87), el port (88), el cotxe (89), el zoo, la fotografia i l'electricitat (90) i la indústria (91).

Les darreres cinc lliçons es van dedicar a exposar informació social i històrica de la llengua catalana: la població i l'àrea geogràfica (92), les principals varietats dialectals (93), l'esplendor medieval i la decadència (94), la Renaixença i el segle XX (95) i la situació del moment en què es va publicar el curs (96).

La segona part de cada lliçó es dedica al camp semàntic introduït per les il·lustracions anteriors. A més d'aplegar-hi les paraules del tema corresponent, també s'hi recullen mots generals. Tant les unes com els altres es presenten encolumnats: a l'esquerra hi ha, escrites en majúscules, les paraules en català i, a la dreta, la traducció al castellà, en minúscules.

El tercer apartat, titulat «Gramàtica», recull un aspecte d'ortografia, de fonètica, de morfologia o de sintaxi. Si ens centrem en l'ortografia, hi trobem tractats la síl·laba, el diftong, l'accentuació; les grafies *g* i *j*, *b* i *v*, *h*, *x*, *r-rr*, *y-ch*, *w-k*, *m*, *mp*, *n*; *l·l*, *ç*; *s-ss-z*, el dígraf *ny*, els grups *ix-x*, *ig-tx*, les oclusives a final de paraula, la dièresi, el guionet, la separació de síl·labes, l'apostrofació de l'article, les contraccions i l'ortografia dels pronoms febles davant i darrere del verb.

Entre els aspectes morfològics s'hi compten l'article, la formació del femení i del plural, els demostratius, els possessius i els numerals, entre d'altres. A títol d'exemple, en la lliçó que tracta l'article s'exposa d'una manera molt clara i concisa la distinció tradicional entre article determinat i article indeterminat, i s'hi indiquen quines partícules es classifiquen en cadascun d'aquests dos blocs. S'hi esmenta simplement: «[l]article determinat: *el, la, els, les*, *ela* apòstrof; indeterminat: *un, una, uns, unes*».

El quart apartat de la lliçó, anomenat «Ampliació» —«Maneres de dir» en altres unitats—, aprofundeix en l'aspecte que s'ha tractat en l'apartat gramatical anterior. En el cas de la lliçó que ens ocupa es parla breument de les formes de l'article personal *en* i *na*:

En catalán, delante de un nombre de persona, el artículo puede tomar la forma masculina *en*. Así, aunque muchas veces oiremos *el Joan*, *el Jaume*, también decimos corrientemente *en Joan*, *en Jaume*, *en Carles*. La forma femenina de este artículo, *na*, se utiliza solamente en algunas zonas del área lingüística catalana, especialmente en Mallorca, *na Joana*, *na Rosa*, *na Concepció*.

És justament aquest apartat el que recull els pocs aspectes que es tracten de sintaxi, com ara les perífrasis d'obligació, l'omissió incorrecta de la conjunció *que*, la conjunció *doncs*, el gerundi i la negació, entre d'altres. Sota el títol de «Maneres de dir», ja esmentat, s'hi inclouen aspectes de lèxic normatiu, com ara els castellanismes no admesos, del tipus *apretar*, i s'hi exposen les alternatives per substituir-los, com *estrènyer*, *comprimir*, *estampir*, *empènyer*, *prémer*, *pitjar* i *premsar*, tal com recull la lliçó número 63.

En els aspectes lingüístics exposats, les *Lliçons de català* segueixen les normes sancionades per l'Institut d'Estudis Catalans. Usen un llenguatge prescriptiu, com es pot veure en el cas de la perífrasi *deben emplearse*. A més, recorren al terme *barbarisme*, propi de l'època, per referir-se, sobretot, a les interferències lèxiques, no admeses per la normativa, de la llengua castellana en la catalana.

El cinquè apartat de cada lliçó inclou dos exercicis: un sobre el lèxic d'aquella mateixa unitat i un altre de lectura i de traducció.

Exercici: Colocar el artículo determinado que corresponda: *carrer*, *cadira*, *noies*, *meus pares*, *Josep*, *xocolata*, *taules*, *paret*, *llibres*, *ulls*.

A continuació donem una mostra d'exercici de lectura i de traducció:

Exercici de lectura i traducció: la paret de la casa, la teulada és alta, el sostre és baix, el pis és petit, la paret és curta, el terra del pis, la casa és gran, la teulada és baixa, la paret és llarga, el sostre és alt.

A la part del darrere de la lliçó publicada a *El Noticiero Universal* hi havia les solucions, que els locutors deien en antena: «*el carrer, la cadira, les noies, els meus pares, en Josep, la xocolata, les taules, la paret, els llibres, els ulls*».

5.7. Avaluació de coneixements

Un cop acabades de publicar i d'emetre les *Lliçons de català*, els seus responsables van convocar un examen perquè es pogués avaluar el nivell de coneixements dels estudiants que les havien seguit. Podem veure'n l'anunci que es va publicar a *El Noticiero Universal* el 14 de novembre de 1975:

Terminado el curso de «Lliçons de català», publicado en EL NOTICIERO UNIVERSAL y organizado por el Instituto Superior de Idiomas Campo, de acuerdo con las normas gramaticales de l'Institut d'Estudis Catalans, comunicamos a nuestros lectores que hayan seguido las lecciones, que todos aquellos que lo deseen pueden inscribirse, desde este momento, para participar en los exámenes que para la obtención del diploma correspondiente tendrán efecto en fecha próxima, enviando a EL NOTICIERO UNIVERSAL, calle Lauria, 35-37, Barcelona-9, el boleto de inscripción que insertamos seguidamente debidamente cumplimentado y poniendo en el ángulo inferior izquierdo del sobre para LLIÇONS DE CATALÀ.

Oportunamente anunciaremos el día, hora y lugar en que se celebrarán dichos exámenes. Recordamos que en el momento de la prueba deberán presentarse adecuadamente recortadas todas las lecciones que componen este curso. Significando que en nuestros archivos tenemos a disposición de los lectores que han seguido el curso números atrasados para cubrir cualquier falta en el coleccionable.

5.8. Llibre, cassetts i discos

L'espai *Lliçons de català d'El Noticiero Universal* i el programa homònim de Radio Peninsular de Barcelona van donar lloc al llibre també del mateix títol. Subtitulat en castellà *Lecciones de catalán de acuerdo con las normas gramaticales del Institut d'Estudis Catalans*, va ser reeditat almenys en sis ocasions fins al 1976.

El llibre comença amb un text de record a Pompeu Fabra, en el qual, a més de destacar les fites més rellevants de l'obra de normativització que el Mestre va dur a terme, remarca que les *Lliçons de català* han estat «fieles al pensamiento de Fabra, al que rendimos con estas palabras un homenaje de gratitud y admiración» (*Lliçons de català*, 1976: 4). A continuació hi ha «Unas palabras de introducción», a càrrec d'Esteve Bassols, un dels dos conductors del programa.

Després, el lector hi troba les noranta-sis lliçons agrupades per blocs. Cadascun conté les lliçons seguides d'una prova —en total vint-i-tres; cf. l'apartat 5.6—, amb la inclusió de les solucions corresponents. Tots els textos hi apareixen tal com van ser publicats a *El Noticiero Universal* i tenen el mateix contingut que va ser radiat, amb algunes modificacions, per Radio Peninsular de Barcelona i la xarxa d'emissores abans esmentada. El llibre s'acompanya de cassetts i de discos per sentir les emissions radiades.

6. CONCLUSIONS

Les *Lliçons de català d'El Noticiero Universal* i Radio Peninsular de Barcelona van difondre la normativa establerta per l'Institut d'Estudis Catalans a l'inici de la Transició. Presenten la novetat que són una acció conjunta de la premsa i la radiodifusió. Estaven destinades tant a catalanoparlants que volien perfeccionar el coneixement del català com als castellanoparlants que volien aprendre'l, i constitueixen una mostra de la tradició dels mitjans de comunicació d'estendre el coneixement de la prescripció lingüística.

En ser difoses per Radio Peninsular de Barcelona, a més d'altres emissores que cobrien una part dels territoris de parla catalana, les *Lliçons de català* van permetre oferir un model ortoèpic de referència a la població. Aquest fet omplia un buit, perquè hi havia poques obres lingüístiques en aquella època que proporcionessin criteris de pronúncia correcta, i els gros dels espais de temàtica lingüística dels mitjans de comunicació s'havia centrat bàsicament en l'escriptura.

Com que va ser un projecte avalat pel sector públic i pel sector privat, va ser difós per un conjunt nombrós de mitjans escrits i radiofònics, i va ser aplegat posteriorment en un llibre (amb diverses edicions), amb cassetts i discos, és plausible pensar que aquestes *Lliçons de català* van arribar a una audiència àmplia del Principat de Catalunya i d'Andorra i potser també de les Illes Balears.

BIBLIOGRAFIA

- BENET, J. (1995), *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Abat Oliba; 150).
- BASSOLS, E. (1976), «Unas palabras de introducción», dins *Lliçons de català. Lecciones de catalán de acuerdo con las normas gramaticales del Institut d'Estudis Catalans*, Bassols, E., Badia, J. i Camprubí, J. (eds.), Barcelona, Editorial CCC, 5-6.
- BASSOLS, E., BADIA, J. i CAMPRUBÍ, J. (1976), *Lliçons de català. Lecciones de catalán de acuerdo con las normas gramaticales del Institut d'Estudis Catalans*, Barcelona, Editorial CCC.
- CASALS I MARTORELL, D. (2006), «La recuperació del radioteatre català durant el franquisme: representació de *Canigó*, de Jacint Verdaguer, a Ràdio Barcelona (1945)», *Anuari Verdaguer*, 14, 233-251.
- CASALS I MARTORELL, D. (2018a), «Tradició en l'extensió social de la normativa als mitjans de comunicació», dins *L'extensió social de la normativa als mitjans de comunicació*, Casals, D., Massanell, M. i Segarra, M. (eds.), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Milà i Fontanals; 64), 27-32.
- CASALS I MARTORELL, D. (2018b), «La represa de l'ensenyament del català durant el tardofranquisme: els cursos i els exàmens de la Diputació de Barcelona (1967-75)», *Zeitschrift für Katalanistik*, 31, 347-286.
- CASALS I MARTORELL, D. (2020), «L'aportació d'Antoni Devesa a la difusió del català durant el tardofranquisme a Sabadell», *Serra d'Or*, 732, 25-27.
- CASALS I MARTORELL, D. (2021), «La difusió de coneixements lingüístics a la ràdio durant el franquisme: el programa *Decrerets de la nostra llengua*, de Ràdio Girona», *Zeitschrift für Katalanistik*, 34, 367-395.
- CASALS I MARTORELL, D. i MASSANELL I MESSALLES, M. (2018), «L'ensenyament del català a la ràdio durant el tardofranquisme: *Cursos de catalán* (1969), de Ràdio Barcelona», *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, 64, 15-41.
- CASALS I MARTORELL, D. i MASSANELL I MESSALLES, M. (eds.) (2020), *La premsa, la ràdio i la televisió com a agents difusors de coneixements lingüístics*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Milà i Fontanals; 67).
- FAULÍ, J. (2006), *Els primers 40 anys d'Òmnium Cultural*, Barcelona, Proa.
- FERRANDO, A. i NICOLÁS, M. (2011), *Història de la llengua catalana*, Barcelona, UOC.

- FRANQUET, R. (2001), *Història de la ràdio a Catalunya al segle XX (de la ràdio de galena a la ràdio digital)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya (Textos i documents; 19).
- GUILLAMET, J. (1975), *La nova premsa catalana*, Barcelona, Edicions 62.
- GUILLAMET, J. (1994), *Història de la premsa, la ràdio i la televisió a Catalunya 1641-1994*, Barcelona, Edicions La Campana.
- GUILLAMET, J. (1996), *Premsa, franquisme i autonomia. Crònica catalana de mig segle llarg (1939-1975)*, Barcelona, Flor del Vent.
- HAUGEN, E. (1983), «The implementation of Corpus Planning: Theory and Practice», dins *Progress in Language Planning. International Perspectives* Cobarrubias, J. i Fishmann, J. A. (eds.), Berlín-Nova York-Amsterdam, Mouton, 269-289.
- JORDANA I CARRERES, G. (2021), *Cèsar August Jordana (1893-1958). Vida i obra lingüística*, Barcelona, Laertes.
- MUNSÓ CABÚS, J. (1980), *40 años de radio*, Madrid, Ediciones Picazo.
- TORRENT, J. i TESIS, R. (1966), *Història de la premsa catalana*, volum 2n, Barcelona, Bruguera.